

Josip Zontar

MIHAEL GAISMAIR IN HRVATJE

Med vsemi voditelji velikega gibanja nemške kmečke vojue se je najbolj odlikoval po inteligenci, podjetnosti in pogumu Mihael Gaismair.¹ Rodil se je ok. l. 1491 v Sterzingu (Tirolska), bil nekaj časa pisar tirolskega deželnega glavarja in briksenskega škofa Sebastijana ter mitničar v Klausenu. Maja 1525 je prevzel vodstvo upornih tirolskih kmetov. Ker upor ni uspel, so morali bežati udeleženci. En del je odšel že tedaj na ozemlje beneške republike, ki je mejila na Južno Tirolsko in je bila skoraj stalno v sporu s Habsburžani. Gaismair pa je odšel med drugimi begunci septembra 1525 v Graubünden (Svica), v začetku novembra pa se je odpravil v Zürich k Ulriku Zwingliju, vodju tamkajšnje reformacije, s katerim je sklenil tesno prijateljstvo, ki je držalo do Gaismairjeve smrti. Vse kaže, da je bil Gaismair že prej pristaš Zwinglijevega verskega in družbenega gibanja. Ker je bila katoliška stranka v Švici precej močna, je upal nadvojvoda Ferdinand, da bodo odrekli Gaismairju zavetje in ga izročili tirolskim oblastem. Toda Zürich je odklonil zahtevo. Ko pa je prišla januarja 1526 Gaismairjeva žena v Zürich, ga ni bilo več tam. Umaknil se je v graubündensko gorsko dolino Prätigau, ki je skrbno varovala svoje stare svoboščine. Nastanil se je v občini Klosters. Tu je bival od januarja do marca 1526 in sestavil v tišini visokih gora, v zasneženi koči, zaščiten od svojih zvestih stražarjev, znameniti »Tirolski deželni red«, ki naj bi dal nov državni in družbeni red, temeljite politične in družbene reforme, ki bi preuredile Tirolsko v republiko.

Tedaj se je seznanil Gaismair s poslanikom francoskega kralja Franca I. pri švicarskih kantonih, monsignorom Geoffroy de Grangis,

¹ B. Grafenauer, Boj za staro pravdo, Lj. 1944, 113 sl., isti, Kmečki upor na Slovenskem, Lj. 1962, 171 sl.; Jos. Macek, Tyrolská selská válka u Michal Gaismair (1525—1532), Praha 1960, isti, Das revolutionäre Programm des deutschen Bauernkrieges von 1526, Historica II, Praha 1960, 111—144, isti, La guerra contadina tirolese e la politica di Venezia (1525 do 1532), Historica III, Praha 1961, 73—86. Od starejše literature pride v poštev: H. Sander, Voralberg zur Zeit des deutschen Bauernkrieges, MIOG IV, Ergänzungsband, Innsbruck 1893, 362—367; H. Wopfner, Quellen zur Geschichte des Bauernkrieges in Deutschtirol 1525, Acta Tyrolensia III, Innsbruck 1908. Najnovejšo biografijo Gaismairja je dal prof. dr. Oskar Vasella, Neue Deutsche Biographie, Bd. 6, Berlin 1964. Pri sestavljanju študije mi je postregel s podatki ravnatelj drž. arhiva v Innsbrucku g. dr. H. Bachmann, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

ki je imel na razpolago odlično organizirano francosko obveščevalno službo. Bil je stalno in dobro informiran o dogodkih v habsburških in nemških deželah ter pogosto pošiljal »avize« (poročila) beneški signoriji. Tudi Gaismair je mogel preko njega izvedeti, kaj se godi na Tirolskem. Zato je upal, da bo imel kmalu priložnost priti na Tirolsko in to pot uspešneje obračunati z nasprotniki. Tudi Benečani, s katerimi je stopil v stik, so skušali pomagati na ta način, da so pričeli spomladi 1526 zbirati večje oddelke najemniških čet ob avstrijski meji. Čakali so pa na Gaismairjev vojaški uspeh. Ko pa je bil po neprevidnosti Gaismairjevega brata Janža predčasno izdan načrt in je brat ob »strogem zasliševanju« z mučenjem izpovedal vse podrobnosti, je bil poskus vojaške akcije preprečen. Pod pritiskom habsburške oblasti so nameravali Švicarji sedaj Gaismairja zapreti. Ker pa je pridobil v veliki meri simpatije prebivalcev v Graubündenu in zbral okoli sebe na stotine beguncev — bivših kmečkih upornikov iz Tirolske in vseh koncev Nemčije, se ga nihče ni upal lotiti.

Ko je bila spomladi leta 1526 Gaismairjeva vojska pripravljena, se ji je nudila prilika za nastop v drugem salzburškem kmečkem uporu (april — julij 1526). Maja 1526 se je odpravil Gaismair na čelu svojih ljudi v Pinzgau, deželo salzburškega nadškofa, kardinala Langa. Ko pa je tudi tu doživela kmečka vojska poraz, je prekoračil Gaismair s svojimi četami, ki so štejele preko 2000 mož in nekaj topov, Visoke Ture ter prišel na beneško ozemlje.

Ravno tedaj so se ponovno zaostriła politična nasprotja v Evropi in z vzhoda se je močneje približala turška nevarnost. Po zmagi Karla V. pri Paviji (1525)² se je zbala beneška republika za svoj obstoj in iskala pomoči pri Turkih. Po vrnitvi iz španskega ujetništva je nagovarjal tudi francoski kralj Franc I. sultana k pohodu na Ogrsko in proti Habsburžanom. 22. maja 1526 je sklenil veliko protihabsburško ligo v Cognacu, ki je združevala poleg francoskega kralja Benetke, papeža Klementa VII., angleškega kralja Henrika VIII., Milan in Florenco.

Ob takšnem stanju je nujno potrebovala beneška signorija dobre najemniške čete. Zato se ni ozirala na ugovor Švabske zveze, Karla V. in nadvojvode Ferdinanda in je odobrila Gaismairjevim četam azil. Sprejela je to kmečko vojsko v svojo službo³ in jo uspešno uporabila zlasti v bojih pri Bresciji in Cremoni. Gaismair se je posebno odlikoval ter postal med vojaki tako priljubljen, da so mu podredili Benečani tudi švicarsko najemniško pehoto.⁴ Upal je, da bo mogel z beneško pomočjo zasesti Tirolsko. Toda protihabsburška koalicija je razpadla. Mnogi bojni tovariši se niso več nadejali, da pride do pohoda v habsburške dežele in so zapustili najemniško vojsko. Le okrog 1000 mož je ostalo Gaismairju, ki je še naprej služil beneški republiki, kolikor mu je dopuščalo zdravje. Proti koncu leta 1527 ali v začetku 1528 pa se je odpovedal vojaški službi ter se naselil predvsem iz zdravstvenih razlo-

² Tudi na Kranjskem so slavili poraz Francozov pri Paviji in ujetje njihovega kralja, RP 1521—1530, fol. 152. Stan. DAS (1525, 5. marca).

³ M. S. D. XLII. 154.

⁴ M. S. D. XLII. 229, 389.

gov z ženo Magdo, otroci in nekaterimi prijatelji v Padovi. Beneška vlada mu je odobrila letno »provizijo« 300 dukatov in oskrbovalnino za 4 jezdne konje pod pogojem, da prevzame ob ponovni vojni zopet vojaško službo.⁵ Tu pa tam je obiskal svoje nekdanje čete, ki so bivale v taborih, skrbel je še nadalje, da so prihajali vojaki-najemniki iz alpskih dežel v beneško službo,⁶ skušal je tudi širiti Zwinglijev nauk v Italiji, kar so mu pa zamerili v Benetkah.⁷

Najvažnejše pa je postalo odslej njegovo diplomatsko delovanje. Iz Padove so vodile tajne niti na Tirolsko, v Švico, v Nemčijo ter na Francosko. Sam je bil preoblečen nekolikokrat v Zürichu, kjer je prejel leta 1530 meščansko pravico. Pošiljal je sle prijateljem in bivšim udeležencem kmečke vojske. V tajnih pogajanjih je šlo za ustanovitev nove protihabsburške zveze, h kateri bi pristopili nemški protestantski knezi in mesta. Predvsem sta podprla Gaismairjevo zamisel Filip Hessenski in Ulrik Würtemberški. Tudi Benečani so z zadovoljstvom spremljali njegovo delovanje.^{7a}

Doslej pa ni bilo znano, da je skušal Gaismair vključiti tudi hrvatske dežele, ki so imele v tedanjih mednarodnih konflikatih pomembno vlogo, v veliko akcijo zoper Habsburžane. Že od smrti kralja Matije Korvina (1490) so postajale te dežele pod slabotnimi Jagelonci bolj in bolj »nikogar zemlja«. Turški vpadi so bili vedno pogostejši, njihove posledice vedno težje. Gospodarska moč velikašev, ki je temeljila na zemljiški posesti, je stalno nazadovala. Upravičeno je trdila že leta 1498 Dora, vdova kneza Karla Krbavskega, da se težko vzdržuje, ker ima vedno manj kmečkih podložnikov in še ti se iz dneva v dan vedno bolj razkrope.⁸ Borba za obstanek je silila hrvatsko plemstvo v vojaško službo. Ker niso našli pomoči pri svojem vladarju, so jo iskali pri sosedih.

Mnogi hrvatski knezi in nižji plemiči so nagibali že po smrti Matije Korvina (1490) k Habsburžanu Maksimilijanu I., ki je leta 1493 po nesrečni bitki na Krbavskem polju zagotavljal hrvatskim stanovom posebno zaščito nemške države.⁹ Konec leta pa so jim prvič stavili Turki rok do poletja 1494, da se jim podrede in plačujejo davek.¹⁰ Zato se ni čuditi, ako so dajali že to leto nekateri hrvatski knezi vsaj za del svojih svojih posestev »harač« bosanskemu sandžak-begu ter dovoljevali turškim četam prost prehod, da bi s tem obvarovali svojo posest pred uničenjem.¹¹

⁵ M. S. D. XLVI. 452, 491.

⁶ M. S. D. XLVII. 298—299, 538.

⁷ M. S. D. LIII. 400—401.

^{7a} M. S. D. XLIX. 229.

⁸ M. S. D. II. 376.

⁹ V. j. Klaić, Povjest Hrvata IV. 175, 182 sl., N. Klaić, Odnos hrvatskog sabora prema Ferdinandu Habsburškomu noći Mohačke bitke, Radovi filozofskog fakulteta, odsjek za povijest 2, Zagreb 1959, 87; H. Wiesflecker, Maximilians I. Türkenzug 1493/94, Ostdeutsche Wissenschaft Bd. V. München 1959, 164, 170 sl.

¹⁰ V. j. Klaić, o. d. IV. 195.

¹¹ M. S. D. II. 395, III. 859; V. j. Klaić, o. d. IV. 198 sl.

Ko pa je obstajala za časa beneško-turške vojne (1499—1503) nevarnost sovražnih vpadov v Furlanijo, se je signorija močno zanimala za hrvatsko plemstvo. Dora Krbavska in njen sin Ivan Karlović sta se potegovala za benečansko zaščito.¹² Knez Ivan je želel dobiti vojaško najemniško službo z dvesto konjeniki ter je bil pripravljen odstopiti Benečanom nekaj svojih gradov.¹³ Večkrat sta se zavezala, da bosta stalno pošiljala beneškim oblastem poročila o gibanju turških čet.¹⁴ Prejemala sta denarno podporo, da bi mogla plačevati tajne obveščevalce.¹⁵

Po končani vojni s Turki pa Benečani niso hoteli več podpreti prizadevanj hrvatskega plemstva, da ne bi prišli s tem v nasprotje s Turki.¹⁶ Zato se je govorilo leta 1505, da se namerava Ivan Karlović podrediti Turkom, in leta 1506, da je že »sultanov haračar«.¹⁷

Ko pa je prišlo do vojne Maksimilijana I. proti Benetkam (1508 do 1516), najdemo kneza Ivana Krbavskega zopet v beneški vojaški službi z dvesto konjeniki.¹⁸ Leta 1510 je želel doseči zvišanje staleža na 300 konjenikov in plače za posamezne konjenike od treh na štiri dukate, zatrjeva je, da ga vabi cesar Maksimilijan v službo in mu ponuja po šest dukatov za konjenika.¹⁹ Beneško vojaško plačo pa ni prejemal le v denarju, marveč delno tudi v angleškem suknu (*charisse*).²⁰ Zgledu Ivana Karlovića so sledili tedaj mnogi hrvatski knezi in nižji plemiči ter stopali v beneško vojaško službo.²¹ Sklepali so tesno prijateljstvo z Benečani in jih celo pozivali, naj prevzamejo oblast nad vso Hrvatsko.²² Po končani vojni pa se je moral knez Ivan zopet ukvarjati z mislijo, kako bi uredil razmerje do Turkov, zlasti še, ker je bil novembra 1521 postavljen za hrvatskega bana.²³

Zelo zgodaj je prevzel vojaško službo pri Maksimilijanu I. knez Anž (Angelo) Frankopan Brinjski. Leta 1491 mu je izplačal goriški grof Lenart na Maksimilijanovo prošnjo 400 gold.,²⁴ leta 1496 pa je prejel 600 gold. za službovanje.²⁵ Med beneško-turško vojno je obveščal Benečane o gibanju Turkov, zaradi česar je prišel v nemilost pri ogrskem kralju.²⁶ Zanimal se je tudi za vojaško najemniško službo.²⁷ Po sklenitvi miru pa je odšel v službo Habsburžanov in se je udeleževal bojov zoper

¹² M. S. D. II. 376.

¹³ M. S. D. II. 945, III. 859.

¹⁴ M. S. D. II. 437, 1319, 1330, 1344, III. 546, 651, 707, 745, 859, 1388.

¹⁵ M. S. D. III. 584.

¹⁶ H. K r e t s c h m a y r, Geschichte von Venedig III. 1934, 21 sl.

¹⁷ M. S. D. VI. 188, 446.

¹⁸ M. S. D. VIII. 38, 81, 219, IX. 253, XII. 539; Vj. Klaić, o. d. IV. 237.

¹⁹ M. S. D. X. 76.

²⁰ M. S. D. XI. 30, 41, 73, 120.

²¹ M. S. D. IX. 361, 415.

²² A. I v i ć, Istorija Srba u Vojvodini, Novi Sad 1929, 49.

²³ Vj. Klaić, o. d. IV. 317.

²⁴ 1494, 25. aprila, 1. maja, list, DAD.

²⁵ 1496, 1. sept., GdB 2, fol. 287, ADvKD.

²⁶ M. S. D. II. 949, III. 376, 567, 595.

²⁷ M. S. D. III. 482, 546, 651.

Benečane zlasti v Istri.²⁸ Izjavil je, da želi biti zvest služabnik cesarja in noče slediti zgledu Ivana Karlovića ter sodelovati z Benečani. Večkrat so ti poslali k njemu in mu delali obljube, da bi ga pridobili proti Maksimilijanu in da bi vpadel na Kranjsko ter ropal po turškem načinu. Trdil je, da nagovarjajo Benečani tudi bosanske Turke, naj napadejo habsburške dežele.²⁹ Maksimilijan mu je podaril leta 1508 80 dukatov, da bi rešil Židom zastavljene dragocenosti.³⁰ Isto leto mu je nakazal 1000 gold. iz davkov štajerske dežele,³¹ leta 1510 pa 4 komade sukna (Lindisch tuch) za slugo in 15 gold. za njegovega kaplana.³²

Med hrvatske kneze, ki so nagibali ob smrti Matije k Maksimilijanu, šteje tudi tedaj najmogočnejši hrvatski knez, Bernardin Frankopan, čigar sin Krištof je bil v službi Habsburžanov preko 20 let.³³ V času beneško-turške vojne je pogosto obveščal Benečane o gibanju turških čet.³⁴ Neki dan je dajal po vseh svojih gradovih znake s topovskimi streli, ki so bili dogovorjeni za primer turških vpadov. S tem je želel povzročiti preplah in doseči, da bi ga sprejela beneška signorija v vojaško službo ter mu dodelila zaželenih 300 konjenikov.³⁵ Do tega pa ni prišlo. Zato je stopil v vojni zoper Benečane na stran Maksimilijana I., kar je poglobilo nasprotje do kneza Ivana Karlovića, ki je menda nagovoril leta 1511 turške čete, da so Bernardu oplenile posestva.³⁶ Ker se drugače ne bi mogel ubraniti sovražnikov, so mu izjemoma dovolili kranjski stanovni, da nabere vojake-najemnike na Kranjskem.³⁷

Nikolaj Frankopan Tržački je prišel v bitki na Krbavskem polju (1493) v turško ujetništvo. Odkupil se je šele po štirih letih z velikimi žrtvami.³⁸ Nemški državni knezi, zbrani v Freiburgu, so mu odobrili podporo 2000 gold., cesar mu je dodal 50 gold. za 14 vatlov damasta pri dvornem krojaču in 28 gold. za kunino krzno, da dobi kožuh. Kmalu nato mu je nakazal Maksimilijan 1000 gold.³⁹ Ker pa je vladarju vedno manjkalo denarja, se je plačilo močno zavleklo. Leta 1504 je naročil kranjskemu vicedomu, naj plača iz dohodkov svojega urada 1000 gold. v tekočem letu, enako vsoto pa naslednje leto.⁴⁰ Če je prejel knez Nikolaj ta denar, se ne da ugotoviti. Še leta 1508 mu je ponovno nakazal isti

²⁸ V j. Klaić, o. d. IV. 230; 1509, 17. junij, Škof. arh. fasc. 29/3; M. S. D. IX. 253.

²⁹ 1508, 3. april, Škof. arh. Lj., fasc. 29/6.

³⁰ 1508, 12. okt. GdB 16, fol. 122, ADvKD.

³¹ 1508, 29. okt. GdB 16, fol. 222–222', ADvKD.

³² 1510, 4. marca, GdB 17, fol. 287', ADvKD.

³³ Prim. o njem M. Mesić, Krsto Frankopan u tuđini, Rad XIII (1870) 17–79; V j. Klaić, o. d. IV. 245 sl.

³⁴ M. S. D. II. 804, 1352, 1353, 1365, III. 1101 sl., 1317 sl., IV. 330.

³⁵ M. S. D. II. 1211 sl., III. 23, 193.

³⁶ MIII, Diplom. XXXI. 24–26 (1511, 5. sept.); V j. Klaić, o. d. IV. 247, M. S. D. VIII. 570.

³⁷ H. J. B i e r m a n n, Geschichte der Gesamtstaatsidee II. 205–206.

³⁸ V j. Klaić, o. d. IV. 191, 199.

³⁹ 1498, 29. avg. GdB 4 fol. 160'; 1500, 24. avg. GdB 6, fol. 167'; 1501, 2. april, GdB 8, fol. 87'; 1501, 20. jul. GdB 9, fol. 109', ADvKD; H. J. B i e r m a n n, o. d. 203; MIII, Diplom. XXXI. 5.

⁴⁰ 1504, 24. febr., GdB 13, fol. 233, ADvKD.

znesek.⁴¹ Za lažjo brambo pred Turki mu je dal nekaj strelnega orožja in smodnika na razpolago.⁴² V vojni proti Benečanom (1508—1516) je bil Nikolaj v habsburški službi s 50 konjeniki.⁴³ Umril je leta 1522.⁴⁴

Med prvimi Hrvati, ki so stopili v službo Habsburžanov, je bil najbrž plemič Marko iz Klisa pri Splitu. Že leta 1491 mu je dovolil Maksimilijan I. zaradi njegove zveste službe, da oddaja sečnjo lesa z enakimi pravicami kot deželnoknežji gozdarski mojster v gozdovih gradu Johannstein v Dunajskem lesu.⁴⁵ Leta 1500 mu je nakazal vladar ostanek plače za pretekla leta.⁴⁶ Tri leta pozneje je prevzel Marko iz Klisa grad Poljane na Dolenjskem.⁴⁷ Ko je pričela vojna z Benečani, ga je sprejel Maksimilijan ponovno v službo s petdeset konjeniki.⁴⁸ Odslej ga omenja Marino Sanuto v svojem dnevniku do leta 1514 pod imenom »Pas Marko« ali »Marco Canec«.⁴⁹ Leta 1512 so mu poverili stanovi notranjeavstrijskih dežel organizacijo vojaške obveščevalne službe proti Turkom.⁵⁰ Zdi se, da ta načrt ni bil uresničen. Marko iz Klisa se je deležil akcij proti upornim kmetom v teku velikega slovenskega kmečkega upora in je bil od njih leta 1515 ubit v gradu Brežice.⁵¹

Okoli leta 1520 pa je postal položaj na Hrvatskem kočljiv. V stiski pred Turki so se obračali posamezniki in hrvatski stanovi za pomoč na vse strani: do beneške vlade, do papeža, cesarja Karla V., nemških državnih stanov ter do nadvojvode Ferdinanda.⁵² Istočasno so se pogajali s sultanovim pooblaščencom in bosanskim sandžak-begom o pokoritvi hrvatskega ozemlja do Save ter o plačevanju davka.⁵³ V to zmedo so posegli še francoski emisarji,⁵⁴ zlasti španski emigrant Antonio

⁴¹ 1508, 10. jan. GdB 16, fol. 12, ADvKD.

⁴² 1501, 28. febr. GdB 9, fol. 176; 1502, 28. jan. GdB 11, fol. 8, ADvKD.

⁴³ 1509, 17. avg.; 1510, 15. jul. Škof. arh. Lj. fasc. 29/4, 29/5.

⁴⁴ 12. jun. 1522, MIII, Diplom. XXXI, 151, sl.

⁴⁵ Reichsregister Maximilians, FF, fol. 104, DAD; o gradu Johannstein prim. A. n. t. Schachinger, Die Wiener Wald, Forschungen zur Landeskunde von Niederösterreich Bd. 1—2, Wien 1934, 177, 228, 252, 255.

⁴⁶ 1500, 15. avg. GdB 6, fol. 53, ADvKD.

⁴⁷ 1505, 24. avg. GdB 12, fol. 525, ADvKD.

⁴⁸ MIII, Diplom. XXXI, 25.

⁴⁹ S. Vulfan, Pes Marko, Slov. etnograf VIII (1935), 145—150; Marx Sittich se omenja še po letu 1515.

⁵⁰ H. J. Bidermann, Steiermarks Beziehungen zum kroatisch-slavonischen Königreich im XVI. und XVII. Jahrhundert, Mittheilungen des histor. Vereins f. Steiermark 39 (1891) 10. Ravnateljstvo štaj. dež. arhiva, odd. Graz, Hamerlinggasse, mi je sporočilo dne 10. 9. 1962, da so prenesli po Bidermannu navedene spise iz arhiva Stubenberg v arhiv štaj. stanov, niso pa mogli več najti pogodbe z dne 26. aprila 1512, s katero so dogovorili stanovi ureditev obveščevalne službe z Markom iz Klisa.

⁵¹ B. Grafenauer, Boj za staro pravdo, Lj. 1944, 79—80; isti, Kmečki upori na Slovenskem, Lj. 1964, 119—120; S. Vulfan, o. d. 149.

⁵² MIII, Diplom. XXXI, 265, 414—415; M. S. D. XXIX, 643, XXX, 29; RP 1509—1520, Stan. DAS, fol. 329 (1520, 26. jan.); V j. Klaić, o. d. IV, 285, 301, sl.

⁵³ RP 1521—1530, Stan. DAS, fol. 7 (1521, 10. marca), M. S. D. XXIX, 613, 673, XXX, 29, 48; V j. Klaić, o. d. IV, 316 sl.

⁵⁴ E. Rensing, Sigismund v. Herberstein am Hofe König Ludwig II. von Ungarn, Jahrbuch des Wiener Ungarischen historischen Instituts 1, Budapest 1931, 74.

Rincon,⁵⁵ ki so delovali proti Habsburžanom, obljubljali pomoč in skušali pridobiti zaveznike, zlasti Kristofa Frankopana, ki se je vrnil na očetovo željo leta 1523 domov.⁵⁶ Vojaška pomoč nadvojvode Ferdinanda je bila Hrvatom sicer dobrodošla, tóda nezadostna.⁵⁷ Ferdinand sam pa ni imel zadosti finančnih virov in je bil docela odvisen od nemških državnih knezov in svojega brata, cesarja Karla V.,⁵⁸ ki pa je presojal vse z vidika francosko-italijanske vojne (1521—1526). Hrvatje so bili prisiljeni, da iščejo nek »modus vivendi«⁵⁹ in so skušali zavlačevati odločitev glede razmerja do Turkov v upanju, da jim vendar le pride kdo na pomoč.⁶⁰

Pri tem pa žal ni manjkalo domačih sporov. Skoraj vsi hrvatski knezi so bili nezadovoljni z banom Ivanom Karlovićem.⁶¹ Prišlo je celo tako daleč, da so se morali bojevati od štajerskih stanov plačani huzarji, ki so jih dali banu na razpolago za brambo dežele pred Turki, z huzarji, ki so jih dobili Frankopani Slunjski za isti namen od kranjskih stanov.⁶² V takšnem položaju po postavitvi Ivana Taha za bana, knez Ivan ni hotel več opravljati funkcij bana.⁶³ Oklenil se je nadvojvode Ferdinanda, ki ga je sprejel v vojaško službo in mu leta 1526 dodelil 100 konjenikov.⁶⁴

Nasprotno pa si je zagotovil knez Bernardin leta 1522 zavetje na ozemlju beneške republike za primer, da bi bil prisiljen bežati iz Hrvatske.⁶⁵ Sicer pa se je trudil, da ne bi dajal povoda Turkom za vpade na svojo posest. Po mnenju beneškega poslanika v Budi je postal leta 1521 podložen Turkom.⁶⁶ Zato ni dajal leta 1522 znakov s topovskimi streli in tudi ni nikogar obveščal o prihodu turških čet. Odslej so se pogosto ustavljali Turki pri pohodih na njegovi posesti.⁶⁷ Ko je želel poveljnik Bernard Ritschan nastaniti svojega vojaškega obveščevalca na frankopanski zemlji, mu je dal knez Bernardin vse odvzeti in ga je pregnal.⁶⁸

Podobno je ravnal tudi knez Nikolaj Zrinski. Ni dajal svarilnih znamenj niti ni pošiljal poročil o prihodu sovražnikov. Leta 1522 ni dovolil, da postavi poveljnik Weichselberger straže na njegovem brodu ob Uni, kjer so pogosto nemoteno prehajale čez reko turške čete.⁶⁹ Svoje ravnanje je zagovarjal s tem, da je moral skleniti mir s Turki, sicer bi

⁵⁵ O Rinconu prim. V. L. Bourilly, *Les diplomates de François Ier. Antonio Rincon et la politique orientale de François Ier (1522—1541)*, *Revue Historique* CXIII (1913) 65 sl.

⁵⁶ V. j. Klaić, o. d. IV. 305.

⁵⁷ V. j. Klaić, o. d. IV. 347 sl., W. Bauer, 15.

⁵⁸ MIII, Diplom. I. 43.

⁵⁹ Prim. 1522, 25. april, MIII, Diplom. XXXI. 96—98.

⁶⁰ MIII, Diplom. XXXI. 336—337, 491.

⁶¹ MIII, Diplom. XXXI. 165—166, 172 sl.

⁶² MIII, Diplom. XXXI. 151, 154, 172—173, 178—180, 184 sl.

⁶³ V. j. Klaić, o. d. IV. 330, 346.

⁶⁴ MIII, Diplom. XXXI. 447, 529; MSISM XXXV. 5.

⁶⁵ M. S. D. XXXII. 342, XXXIII. 53, 130—131.

⁶⁶ M. S. D. XXX. 196, 292, 294.

⁶⁷ MIII, Diplom. XXXI. 90; M. S. D. XXXIII. 236.

⁶⁸ MIII, Diplom. XXXI. 329.

⁶⁹ MIII, Diplom. XXXI. 193—197.

propadel. Saj kljub ponovnim prošnjam ogrski kralj Ludvik II. ni pomagal niti njemu niti drugim hrvatskim knezom.⁷⁰ Kljub vsemu ga je želel pridobiti Ferdinand zase in ga je sprejel v službo s 50 konjeniki.⁷¹

Kranjskim stanovom so se priporočali za vojaško najemniško službo zlasti bratje Jurij in Matija Frankopan Slunjski ter Krištof in Volk, sinova Anža Frankopana.⁷² Zadnja dva sta se pogajala leta 1524 za prevzem obveščevalne službe v korist kranjskih stanov,⁷³ ki jo je vodil dotlej pred kratkim umrli Peter Kontentič⁷⁴ v Gvozdanskem. Ko pa so zvedeli v Ljubljani, da plačujeta brata sultanu »harač« za gradove Briunj in Tržič, so postali nezaupljivi, vendar so upoštevali njihovo zahtjevanje, da so to storili iz nuje, ker bi sicer ne mogli obvarovati svoje posesti pred opustošenjem.⁷⁵ Zato so priporočili kranjski stanovi njihovo prošnjo za denarno pomoč, ki jo je naklonil Ferdinand vsem štirim knezom Frankopanom.⁷⁶

Tik pred napadom sultana Sulejmana na Ogrsko leta 1526 je bil torej že dobršen del hrvatskih knezov in nižjega plemstva v vojaški najemniški službi Ferdinanda. Razumljivo je, da so mu izjavljali, da nihče izmed njih ne želi imeti stikov z Benečani, ker so ti povezani s Turki.⁷⁷ Istočasno pa je ponovno pozval sultan hrvatske stanovce po svojih poslancih, naj se mu v celoti podvržejo. Tudi Benečani so prigovarjali Hrvatom, naj sklenejo z njihovim posredovanjem trajen mir s Turki.⁷⁸

Po porazu na mohaškem polju (29. avgusta 1526) in smrti Ludvika II. so se odločili na Ogrskem in v Slavoniji za vojvodo Ivana Zapoljo, le na Hrvatskem za Habsburžana Ferdinanda.⁷⁹ Po kronanju 10. novembra istega leta je želel Zapolja čim prej pridobiti priznanje tujih, zlasti zavezniških držav. Zanimivo je zasledovati, kako vztrajno se je trudil kralj Ferdinand s pomočjo svoje obveščevalne službe, da prepreči Zapoljevim poslancem pot v zamejstvo, kjer bi sporočili njegovo izvolitev in kronanje za ogrskega kralja. Enako je skušal čim bolj onemogočiti tujim poslanikom in slom, da bi dospeli na Ogrsko ter prinesli Zapolju sporočila in denarno pomoč.

Senjski škof Franc Jožefić je bil namenjen v Benetke, v Rim do papeža Klementa VII. in k francoskemu kralju Francu I.⁸⁰ Ker Ferdi-

⁷⁰ MHH, Diplom. XXXI. 298—300.

⁷¹ MHH, Diplom. XXXI. 352—353, 428 sl., 432, 448, 452, 475.

⁷² MHH, Diplom. XXXI. 164—165.

⁷³ MHH, Diplom. XXXI. 273—276.

⁷⁴ O Kontentiču prim. moje študijo, Villach und der Südkosten, 900 Jahre Villach, 1960, 487.

⁷⁵ MHH, Diplom. XXXI. 301—302, 394—395.

⁷⁶ MHH, Diplom. XXXI. 284, 447.

⁷⁷ MSHSM, XXXV. 17—19; V j. Klaić, o. d. IV. 324 sl., 328 sl.

⁷⁸ MHH, Diplom. XXXI. 561—562; MSHSM, XXXIII. 98 sl.

⁷⁹ V j. Klaić, o. d. V. 38, 64 sl.

⁸⁰ M. Šamšulović, Diplomatska misija senjskog biskupa Jožefića god. 1526—1527, Zbornik historijskog instituta JAZU I. Zagreb 1954, 158 sl.; Fessler-Klein, Geschichte von Ungarn III. Leipzig 1874, 407, 414 sl.; V j. Klaić, o. d. V. 70. Pri Š. je nekaj napak; str. 165 reški glavar je bil Hans (Janž) Apfalter, in ne Offelheim; str. 161, mi res, da bi bil Zapolja, kakor trdi

nandu ni uspelo, da bi mu preprečil potovanje v Italijo, je naročil obveščevalcem, naj pazijo na vsak njegov korak in sporoče poveljnikom ob meji, kdaj se namerava škof vrniti. Ko so izvedeli, da se bo 5. ali 6. februarja 1527, je dobil reški glavar Janž (Hans) Apfaltrer nalog, naj ujame Jožefića na povratku. Za to nakano je zvedela tudi beneška signorija ter mu poskrbela varno vožnjo po morju do pristanišča Novi v Vinodolu, kjer se je izkrcal na posesti Bernarda Frankopana,⁸¹ čigar sin Krištof je stopil novembra 1526 na stran Zapolje.⁸²

Zapoljevi poslanci, ki so bili namenjeni k sultanu, niso dospeli k njemu. Enega so umorili na potovanju, drugega so ujeli Ferdinandovi ljudje.⁸³ Na Angleško poslani zastopnik Zapolje je najbrž srečno dospel v London. Ko pa je zvedel Ferdinand, da prihaja neko angleško poslanstvo na Ogrsko, je naročil vsem deželnim glavarjem januarja 1527, naj ne pustijo omenjenemu poslanstvu, ki se utegne v kratkem pojaviti, da potuje dalje, marveč naj ga privedejo na dvor.⁸⁴ Tam je izjavil Ferdinand angleškemu poslaniku Johnu Wallopu, da mu nikakor ne more dovoliti, da potuje k Zapolju.⁸⁵ Podobno se je pripetilo odposlancem, ki so hoteli marca 1527 stopiti v stik z nemškimi državnimi knezi na zboru v Regensburgu. Ferdinandovi ljudje so jih zgrabili v Kremsu, jim odvzeli spise, iz katerih je bilo razvidno, da so nameravali pridobiti nekatere državne kneze za Zapoljo, in jih napotili domov. V začetku aprila so prestregli na Koroškem v Št. Vidu ob Glini ostrogonskega kanonika Matijo Banceza, ki je bil namenjen v Rim. Pri njem so našli več pisem kralja Zapolje in nadškofa Várdaya za papeža Klementa VII. in razne kardinale.⁸⁶

Posebno pažnjo je posvečal Ferdinand odličnemu francoskemu diplomatu Rinconu, ki ga je poslal Franc I. h kralju Zapolju. V začetku maja 1527 je dospel inkognito v Benetke. Da ga ne bi zajeli na ozemlju Habsburžanov, mu je dala signorija ladjo na razpolago, ki ga je varno pripeljala na ozemlje Bernardina Frankopana. Zastonj so pazili glavarji Marana, Trsta, Gorice, Reke in v Senočeah, da bi ujeli Rincona.⁸⁷ Preko

S. svolian meso, kože i ostalu robu, koja je dolazila iz njemačkih zemalja, kupovati u Mlecima. Splošno znano je, da so dobivali Benečani skozi stoletja meso in kože vedno iz ogrsko-hrvatskih dežel in ne obratno. Tudi je Š. napačno tolmačil M. S. D. XLIII, 444—445 (1526, 15. december). Tam stoji, da omenjenega blaga iz Ogrskega ne bodo več pošiljali preko stena tedesca, ker so imeli sovražni Habsburžani od tega tranzitnega prometa (preko Ptuja in Ljubljane) veliko korist. Kakor pričajo viri iz nekoliko kasnejše dobe, so guali živino naravnost v pristanišča Hrvatskega Primorja (zlasti Bakar) in od tod prevažali po morju v Benetke.

⁸¹ MHH, Diplom. XXXI, 618—619.

⁸² V. j. Klaić, o. d. V, 62, 70.

⁸³ Fessler-Klein, o. d. III, 407.

⁸⁴ RP, 1521—1530, Stan. DAS, fol. 219 (1527, 7. jan.); Fessler-Klein, o. d. III, 407, 415; Archiv f. österreichische Geschichte 57, Bd. 123 sl.

⁸⁵ MHH, Diplom. V, 103—105, 302—304.

⁸⁶ Fessler-Klein, o. d. III, 418; Archiv f. österr. Geschichte 57, Bd. 119. Poročilo o obeh zajetih delegacijah so v DAD, Ugar. Akten (1527, 12. in 14. april).

⁸⁷ MHH, Diplom. I, 52—53.

Zagreba je došel v Budo h kralju in s tem vzpostavil pomembno zvezo, po kateri je prejemal odslej Zapolja tudi denarno pomoč od francoskega kralja. Rincon se je zanimal tudi za »carja« Jovana Nenada. Ko je zvedel Ferdinand, da se nameravata sestati Rincon in Krištof Frankopan z Nenadom, je želel porabiti to priliko, da da oba zgrabiti ali ubiti.⁸⁸ Toda že 15. julija 1527 je bil »car« Jovan premagan in je kmalu nato umrl.

Komaj je dobil Ferdinand sporočilo, da je odšel Rincon na Poljsko, kjer je deloval proti Habsburžanom, že je naročil številnim nemškim državnim knezom, preko katerih ozemlja bi se utegnil vračati Rincon na Francosko, naj ga ujamejo. Tudi svojo teto, nadvojvodinjo Margareto, je opozoril, naj enako ravna, ako bi potoval Rincon preko nizozemskih pokrajin.⁸⁹

Ko je ponovno izbruhnila francosko-italijanska vojna (1527—1529), so postali tajni stiki med Francijo, Benetkami in Zapoljo še živahnejši. Obveščevalna služba Habsburžanov je zatrjevala, da pošiljajo sovražniki Karla V. svoja poročila in sle iz Benetk na Ogrsko in nazaj ter tudi drugam. Ker utegnejo pri tem ubrati pot preko Kranjske ali v njeni bližini, je ukazal Ferdinand kranjskemu deželnemu poglavarju, naj prepreči takšne hudobne »praktike« in da skrbno pazi na prelazih in drugih krajih, kjer bi bilo to potrebno, na sumljive osebe in ne pusti nikogar brez opravičila dalje, marveč naj jih da pripreti in sporoči notranjeavstrijski vladi.⁹⁰ Nekaj tednov kasneje je ugotovila obmejna obveščevalna služba, da prihaja Antonio Rincon iz Francoske preko Benetk k Zapolju z denarjem. Zopet je moral kranjski deželni glavar poskrbeti, da bodo na vseh prehodih po suhem in vodi skrbno pazili na omenjenega poslanika.⁹¹

Kmalu nato pa je zaupno odkril ljubljanski mestni sodnik, veletrgovec Vid Khisl⁹² pota, po katerih so prihajali politični emisarji iz Benetk h kralju Zapolju.⁹³ Podrobnosti je izvedel Khisl od zagrebskega trgovca, Florentinca Gašperja Pastorja, ki je prihajal pogosto po trgovskih poslih v Benetke in se navadno ustavil v gostišču Nikolaja Ogra (Hungarus). Leta 1527 je poslala signorija Nikolaja na Ogrsko s pismom za Zapoljo in mu naročila, naj ugotovi glavne dogodke po mohaški bitki ter najvažnejše pristaže Zapolje in Ferdinanda. Na povratku so ga ujeli na Dunaju ter ga izpraševali, ali je potoval iz Benetk z denarjem. Plašili so ga z grožnjami, končno pa so mu le dovolili, da se vrne domov.⁹⁴ V omenjenem gostišču čaka menda že dlje časa nek hlapec Jakob iz Zagreba, da se vrne iz Pariza poslanec Zapolje, Dalmatinec, morda

⁸⁸ MSHSM, XXXV, 66—67.

⁸⁹ MHH, Diplom. I, 66—67; W. Bauer-R. La Croix, II, 1, 127.

⁹⁰ 1527, 7. december, DAS, Stan. fasc. Stare listine 1421—1530, št. 84.

⁹¹ RP, 1521—1530, Stan. DAS, fol. 255 (1528, 10. jan.).

⁹² O Vidu Khislu prim. moji študiji: Villach und der Südosten, 495 sl. in Villach-Nürnberg und der Südosten, f. Jahrbuch des Museums der Stadt Villach, 1964, 97 sl.

⁹³ 1528, 29. jan. DAS, Stan. fasc. 281.

⁹⁴ MHH, Diplom. V, 89—91; Archiv f. Kunde österr. Geschichtsquellen 24. Bd. 31—32.

Trankvil Andronik, Rinconov tajnik.⁹⁵ Iz Benetk se namerava peljati poslanec do Bakra in odtod potovati preko posesti Bernardina Frankopanskega v Zagreb. Na tej poti ga bo spremljal zagrebški meščan Štefan Dijak. Poslanec utegne imeti s seboj pisma francoskega kralja in beneške vlade za Zapoljo. Nikolaj Oger je zatrjeval, da gredo vsa pisma francoskega kralja in Benečanov za Zapoljo in obratno za beneško signorijo in Franca I. preko frankopanskega oskrbnika v Bakru, kjer se srečujejo oboji sli.⁹⁶ Na podlagi te vznemirljive vesti, ki se pa ni izkazala kot zanesljiva, so ukazali poveljniku Janžu Püchlerju in hrvatskemu banu Francu Batthyányju, naj prestrežeta poslanca Zapolje ali vsaj primeta Zagrebčana Dijaka.⁹⁷

Vojaški uspehi, ki jih je dosegel Ferdinand jeseni leta 1527, so se izkazali kot kratkotrajni. Rincon se je umaknil s poraženim Zapoljo na Poljsko. Spomladi leta 1528 pa se je pripravljaj Zapolja na ponovni pohod na Ogrsko, sedaj kot zaveznik mogočnega Sulejmana. V Italiji so se tedaj zelo zanimali za položaj na Ogrskem in Hrvatskem. Pri Celju so ujeli Ferdinandovi ljudje marca 1528 poslanca mejnega grofa Mantove s spisi.⁹⁸ Istočasno je odšel po naročilu beneškega doža skrivaj na Hrvatsko Dalmatince Herkul Daissoli iz Paga,⁹⁹ da ugotovi položaj, v katerem se nahajata Ferdinand in Zapolja. Srečno je došel v Križevce, kjer je bil tedaj zbor slavonskega plemstva. Tajno je stopil v stik z Zapoljevim pristašem, zagrebškim škofom Simonom Erdödyjem, ki se je nekoč kot reven študent v Padovi bojeval v vrstah beneških čet.¹⁰⁰ Povabil je beneškega agenta na grad Dubravo ter mu zatrjeval, da je ravno nameraval poslati zagrebškega kastelana v Benetke z zapčatenim seznamom šifer, s pomočjo katerih bi mogel stalno dopisovati z beneško signorijo. Kot poblaščenec slavonskega plemstva se je želel pogajati o politični zvezi z Benečani. Bil je tudi pripravljen stalno pošiljati poročila o važnejših dogodkih v Nemčiji, na Ferdinandovem dvoru, na Češkem, pri kralju Zapolju in v Turčiji, ker ima povsod odlične zveze.

Približno istočasno je naročil Zapolja svojemu stalnemu poslaniku pri beneški vladi, varadinskemu proštu Giovanni Battista Bonzagnu,¹⁰¹ naj sporoči signoriji, da bo skušal z napadi na Ferdinanda preprečiti, da bi ta mogel pomagati Karlu v Italiji in tako bodo mogli Benečani zavzeti Tirolsko in pokrajino Karnijo. S tem pa bi se uresničila davna želja Mihaela Gaismairja.

Kakor kaže, so morale biti zveze med Italijo in Ogrsko, po katerih so prihajala pisma in denar od Francozov in Benečanov na Hrvatsko

⁹⁵ V. L. Bourrilly, o. d. 80.

⁹⁶ RP, 1521-1530, DAS, Stan. fol. 253 (1528, 29. jan.).

⁹⁷ MSHSM, XXXV, 95-96 (1528, 12. febr.).

⁹⁸ M. S. D. XLVII, 42-43.

⁹⁹ M. S. D. XLVII, 73-74. Ime Dalmatinca je tu Hercules Missolus. MSHSM XXXII, 147-148 pa ime iste osebe po spisu iz beneškega drž. arhiva: Heroules Daissoli. Menim, da je F. Šišić pravilno bral.

¹⁰⁰ E. Reašing, o. d. 81.

¹⁰¹ Kálmán Juhász, János király olasz diplomatája. Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchivs II, 1951, 327 sl.

in Ogrsko k Zapolju, še vedno živahne. Maja 1528 so ponovno opozorili kranjskega deželnega glavarja, naj da ustaviti in zapreti vse osebe, ki bi potovale na Hrvatsko in Ogrsko iz sovražnih namenov.¹⁰² V začetku junija je uspelo vojakom Bernarda Ritschana, ki so stražili glavna pota na Hrvatsko in v Slavonijo, da ujamejo sla, ki ga je poslal Mihael Gaismair.¹⁰³ Najprej so našli pri njem pismo za nekega Janža Zauchnerja, rudarja v Gvozdanskem.¹⁰⁴ Po »strogem zaslišanju«¹⁰⁵ z mučenjem so odkrili v škornjih še dve pismi, ki sta bili naslovljeni na oba hrvatska bana, na Franca Batthyányja in Ivana Krbavskega. Oba je bil postavil Ferdinand 18. januarja 1527. Ritschan je takoj sporočil knezu Nikolaju Zrinskemu, lastniku rudnika srebra in svinca v Gvozdanskem, naj da prijeti Zauchnerja. Kranjski stanovi pa so poslali prepise vseh treh pisem notranjeavstrijski vladi in prosili nadaljnjih navodil. Ferdinand je nato odredil, naj zahtevajo od rudarskega sodnika v Gvozdanskem, da preda Zauchnerja, ki ga naj zapro v ječo deželnega glavarstva v Ljubljani.¹⁰⁵

Omenjena pisma niso ohranjena in o nadaljnjem poteku dogodkov zasukrat ni ničesar znano. Zato moremo le domnevati, kaj so vsebovali spisi in kaj je želel Gaismair z njimi doseči. Znano je, da je bila v Gvozdanskem večja kolonija nemških rudarjev. Ni izključeno, da je bil Zauchner Gaismairjev tovariš iz kmečke vojne.

Franco Batthyány, ki ga je postavil za hrvatskega bana še kralj Ludvik II. leta 1525, je dosegel po mohaški bitki z neodločnim obnašanjem, da sta se oba kralja potegovala zanj.¹⁰⁶ Rincon mu je izročil pismo francoskega kralja, v katerem ga ta poziva k zvestobi do Zapolje.¹⁰⁷ Batthyány sam je poslal zaupnike k Ferdinandu in v Benetke. Tam so pa že vedeli, da se pogaja s Ferdinandom, ki je želel vedeti, pod kakšnimi pogoji bi sprejel službo bana.¹⁰⁸ V Ferdinandovi odsotnosti je sprejela njegova sestra ogrska kraljica-vdova Marija vse Batthyányjeve zahteve samo, da bi ga pridobila.¹⁰⁹ Bratu so se zdele pretirane in je odlašal z njihovo izpolnitvijo že zaradi pomanjkanja denarja. Tedaj je pričel ban nagibati k Zapolju in zapustil Ferdinandovo stranko.¹¹⁰ Jeseni 1527 pa se je pod vplivom zmag Ferdinandove vojske zopet vrnil nazaj in je bil potrjen za hrvatskega bana.¹¹¹ Spomladi 1528 pa se je zopet spremenil politični položaj.

Stranka kralja Zapolje se je okrepila. Zagrebški škof Simon Erdödy in Ivan Taly sta najela preko 1000 konjenikov in pridobila skoraj

¹⁰² RP, 1521—1530, DAS, Stan. fol. 267 (1528, 6. maj).

¹⁰³ 1528, 26. junij, DAD, Ungarische Akten, fasc. 371.

¹⁰⁴ O rudniku v Gvozdanskem prim. moje študijo: Villach u. der Süd-osten 486 sl.

¹⁰⁵ RP, 1521—1530, DAS, Stan. fol. 273 (1528, 13. jul).

¹⁰⁶ MHH, Diplom. XXXI, 586; MSHSM, XXXIII, 16—17, 33—34.

¹⁰⁷ MSHSM, XXXV, 37—38.

¹⁰⁸ M. Šamšalovič, o. d. 161; MSHSM, XXXIII, 85—87, 87—89.

¹⁰⁹ MHH, Diplom. XXXI, 606—608, 608—610; MSHSM, XXXIII, 85—87, 87—89.

¹¹⁰ MHH, Diplom. XXXI, 633—634, 644—645, 660, 668, 670—671.

¹¹¹ Fessler-Klein, o. d. III, 423.

celotno plemstvo Slavonije. Ban Ivan Karlovič Krbavski pa je potožil, da zaradi njihovega delovanja ni mogel zbrati več kot 2000 gold. davčnega denarja. Zato ni več vedel, kako bi zavaroval deželo pred sovražniki. Batthyány se je nameraval odreči banski časti v prepričanju, da Ferdinandu ni več mogoče zaupati, ker nikdar ne pride na Hrvaško in danih obljub ne drži. Med Hrvati je vladalo mnenje, da jih Ferdinand vobče neče ščititi pred Turki. Tako je postajal Ferdinand bolj in bolj nepriljubljen. Za vse te neprilike so vedeli v Benetkah. Zato so vsebovala pisma, ki jih je prenašal Gaismaierjev sel in kakršna so tedaj pošiljali iz Benetk raznim hrvaškim plemičem, najbrž razne obljube in pobude beneške signorije, da bi dosegla sodelovanje vodilnih oseb na Hrvaškem proti Habsburžanom.

Kranjski stanovi so predobro poznali tedanje razmere, težak položaj Hrvatov, vztrajne težnje Benečanov, da bi pridobili hrvaško plemstvo ter njihovo najemniško konjenico in pehoto. Zato so odobrili staremu Bernardinu Frankopanu, ki se je oklenil po smrti svojih sinov kralja Ferdinanda, brez predhodnega dovoljenja notranjeavstrijske vlade, plačo za 40 konjenikov za dobo dveh mesecev, enako Volknu Frankopanu iz Brinja. Ko pa sta minila meseca, ne da bi dospela odločba vlade, je opominjal knez Bernardin za nadaljnje plačilo, češ da bo moral drugod iskati službo, ker sam nima več premoženja, da bi se vzdrževal. Pripravljen je bil izročiti Ferdinandu vse gradove, ki jih ima s svojimi vnuki vred. Enako je prosil Volk Frankopan in kazal stanovom dvoje pisem beneške signorije, s katerimi ga vabijo v svojo službo pod mnogo ugodnejšimi pogoji. Zato so sklenili kranjski stanovi, da bodo še dalje plačevali obema. Bili so si svesti, kako ogromna bi bila škoda, ako pridejo gradovi kneza Bernardina v roke Benečanov in kako propada Hrvaška, če nekdanj najmočnejši hrvaški knez ponuja svoje gradove vladarju.¹¹²

Delovanje Mihaela Gaismaierja je bilo torej vsetransko, vztrajno in za Habsburžane zelo nevarno. Zato so mu stregli po življenju. Večkrat so prežali nanj najeti ljudje, pa je srečno ušel.¹¹³ 14. aprila 1532 pa jim je uspelo, da so udrli v njegovo hišo v Padovi in ga umorili.¹¹⁴

¹¹² DAD, Ungar. Akten, fasc. 371; Benečani so imeli tedaj posebnega provisorio di Corvatic, M. S. D. XLIX, 29 (5. okt. 1528).

¹¹³ M. S. D. XLVII, 401—402.

¹¹⁴ M. S. D. LVI, 53, 61—63, 67—68.

Kratice

- ADvKD = Arhiv dvorne komore, Dunaj (Hofkammerarchiv, Wien).
 W. Bauer = W. Bauer, Die Korrespondenz Ferdinands I. Bd. I, Wien 1912.
 W. Bauer - R. Lacroix = W. Bauer - R. Lacroix, Die Korrespondenz Ferdinands I. Bd. II, I, 1937, II, 2, 1938.
 DAD = Državni arhiv, Dunaj (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien).
 DAS = Državni arhiv SRS, Lj. (Sedaj: Arhiv Slovenije).

- GdB = Gedenkbuch, ADvKD.
MIH = Monumenta Hungariae Historica, Budapest.
MIOG = Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, Wien.
M. S. D. = Marino Sanuto, Diarii, Venezia 1879—1903.
MSHSM = Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Zagreb.
RP = Registraturprotokoll.
Stan. = Stanovski arhiv, DAS.